

Velika zgodba o Mali vasi: Mala vas kot sindrom velikih zagat popotresne obnove na bovškem — ali tudi simptom stanja stvari v stroki nasploh

Author(s): Aleksander S. OSTAN, Janko ROŽIČ and Ira ZORKO

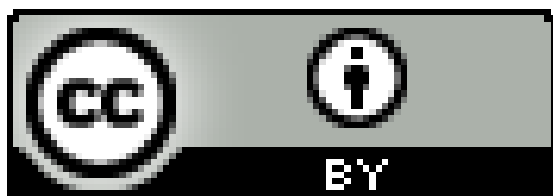
Source: *Urbani Izziv*, junij 2001, Vol. 12, No. 1, Prenova — grajeno okolje / Rehabilitation — The built environment (junij 2001), pp. 97-101

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180348>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This content is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0> ./

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

JSTOR

Aleksander S. OSTAN
Janko ROŽIČ
Ira ZORKO

Velika zgodba o Mali vasi

Mala vas kot sindrom velikih zagat popotresne obnove na bovškem – ali tudi simptom stanja stvari v stroki nasploh

1. Povzetek zgodbe *za tiste, ki imajo manj časa*

Mala vas v Bovcu je samo kamen v mozaiku celovite problematike popotresne obnove v Posočju. Je simptom, ki v temeljiti analizi celotnega procesa, preden bo postavljena dokončna diagnoza, ne sme izostati.

Udarec naravne katastrofe je težak, nenaden, toda enkratno, bolečina s prenovo počasi pojema, kljub mučnim izgubam obstaja možnost, da nova kakovost v prostoru dopolni in preseže staro. Veriga napak, izkoriščanj in okoriščanj v procesu pa pusti rezultat, ki boli skozi rodove.

Poizkus temeljite prenove Male vasi po eni strani predstavlja nedvoumen dokaz in primer, da je mogoče v kratkem času, v občutljivih razmerah po naravni katastrofi, vzpostaviti uspešno sodelovanje med neodvisnimi, odgovornimi in zavzetimi strokovnjaki in neposredno prizadetimi prebivalci. Rezultat je bil celovit predlog regulacije prizadetega območja, ki naj bi dopolnil in nadgradil obstoječe kakovosti zgodovinskega jedra ter hkrati saniral slabosti klasične individualne gradnje iz sedemdesetih let. Izjemen strokovni napor pa so zaustavili najbolj odgovorni, ki so v ključnem trenutku podlegli delnemu interesu na račun skupnosti in javnega interesa.

Eno od ključnih izhodišč za izdelavo predloga regulacije je bila analiza popotresnega stanja in vzrokov

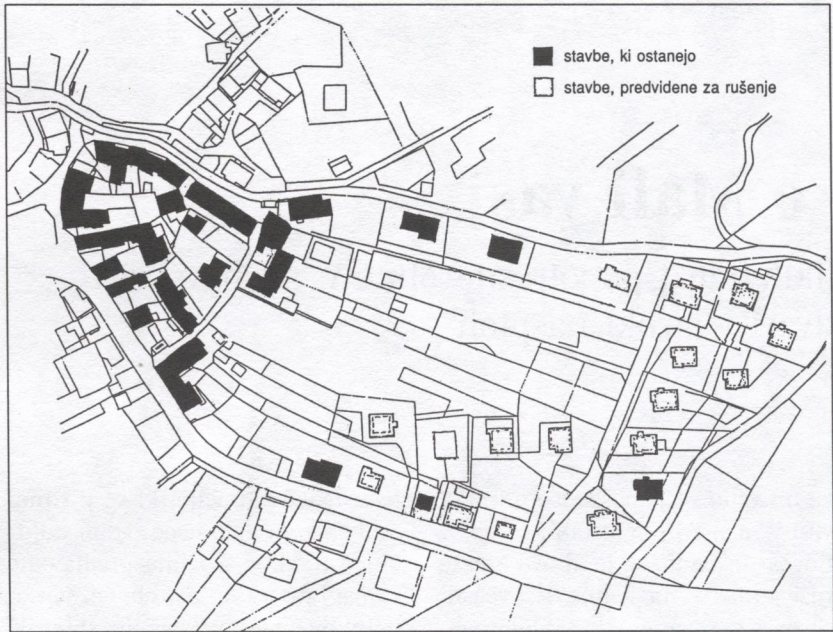
za bistveno večje poškodbe pri Mali vasi v razmerju do ostalih predelov Bovca. Izkazalo se je, da so bile te hiše grajene na ledini, na včasih skrbno varovanem in rodovitnem zemljišču v neposredni bližini naselja, ki se je zdaj izkazalo kot potresno izrazito nevarno. Od prebivalcev smo izvedeli, da so stari vaščani v 70. letih ob pozidavi zmajevali z glavo in opozarjali na nevarnost. Visokopritlične, dvonadstropne hiše, ki so jih tu v Bovcu postavili kot nadomestne gradnje ob reševanju potresa v Breginjskem kotu, so bile postavljene potratno vsaka na sredini svoje parcele na tem potresno izpostavljenem zemljišču. Predlagana regulacija, pripravljena v sodelovanju z nekaterimi angažiranimi arhitekti iz Državne tehnične pisarne (DTP), je predvidevala nizko zgoščeno gradnjo, ki bi s postavitvijo hiš ob rob parcel in njihovim postopnim združevanjem v nize nadomestila izgubo v etažah in vrtove povezala v kakovosten odprt prostor. Večina prizadetih prebivalcev se je s predlagano rešitvijo na predstavitvi strinjala. Takoj bi jo sprejeli, če bi država in občina prispevali za ureditev skupne infrastrukture, za kar so bila popotresna sredstva tudi predvidena (ogromno denarja je istočasno šlo v predimenzionirano in v taki obliki nepotrebno obvoznicco). Tako javno-zasebno partnersstvo je v sodobnih družbah najbolj običajen način reševanja sorodnih problemov. Posebno pozornost so namenili lastniškim razmerjem, ki so nakazovala konkretne rešitve. Za

tiste redke situacije, ki se jih tudi na koncu ni dalo neposredno vključiti v predlog, so bile predlagane zamenjave zemljišč, ki bi v seštevku učinkov vsem prizadetim morale prinesiti več koristi kot izgube.

2. Razširjena pripoved *za tiste, ki imajo še malo časa*

Po aprilskem potresu na Bovškem se je julija 1998 v Bovcu po dogovoru med Občino Bovec in samostojnim arhitektom Aleksandrom S. Ostanom ter skupino samostojnih ustvarjalcev pod imenom Odprti krog ter ob finančni podpori ministrstva za okolje in prostor, pridobljeni na vsakoletnem razpisu, že drugič zbrala pisana družina strokovnjakov z različnih strokovnih področij, predvsem arhitektov in urbanistov. Druga bovška arhitekturno-urbanistična delavnica je po eni strani nadaljevala z delom, ki je bilo zastavljeno že leto prej na prvi delavnici, kjer so bila izvedena izhodiščna branja prostora in nakazani prvi širši predlogi za dolgoročno vizijo razvoja kraja (zbrani v 1. zborniku arh.-urb. delavnice), po drugi strani pa je obravnavala tudi perečo problematiko popotresne obnove. Ključne teme, s katerimi smo se ukvarjali na delavnici in ki so objavljene v 2. zborniku arh.-urb. delavnice, so bile:

– pregledali in ovrednotili smo naselbinsko dediščino Bovca (glede na sodobno reinterpretacijo stare

Karta 1: Mala vas - popotresno stanje

- modrosti univerzalnega prostorskega jezika, apliciranega na primeru Bovca);
- pripravili smo ureditev središča Bovca, t. i. Pleca;
 - pripravili smo ureditev (zazidalni preizkus) novodobnega trga ob kulturnem domu;
 - reševali smo vprašanja prometa s poudarkom na alternativah bovški obvoznici;
 - reševali smo vprašanje t. i. varovanih stanovanj;
 - reševali smo problem bovškega vrtca;
 - reševali smo vprašanje t. i. objekta policije;
 - reševali smo kompleks bivše kasarne (t. i. Žaršč);
 - reševali nekatere probleme popotresne obnove;

Schema: Bovec – Mala vas – primerjava vplivov organizirane in individualne pozidave

Individualno obstoječe stanje		Organizirano možnost izboljšave
	Ceste	
velika dolgi dostopi do vsake hiše na račun vrta neracionalni večji individualni in javni stroški težje dostopne zahtevajo dodatna dela majhna veliko izvozov na glavno cesto, pločnikov ni minimalne vir napetosti je ni dovozne poti se slepo končajo v rokavih	PORABA ZEMLJIŠČA KOMUNALNI VODI KOMUNALNE STORITVE PROMETNA VARNOST POVEZAVE MED HIŠAMI POVEZANOST S KRAJEM	manjša dostopi se povežejo v ulico racionalno omrežje je cenejše za gradnjo in vzdrževanje (do 50 %) lažji cenejši dostop do komunalnih storitev (odvoz smeti, pluzenje) omogočene so mirne in varne peš povezave (otroci, vrtec, šola ipd.) omogočeno prek kakovostnega javnega prostora omogočena ulice in poti povezujejo hiše z naseljem in pokrajino
	Hiše	
prostostoječa, zaključena, velika malo prilagodljiva kvadraten tloris majhne možnosti prilagajanja okolju visoko pritličje, visoka hiša slaba potresna varnost in povezava s parterjem prostostoječa sredi parcele slabo prilagojena potresnim razmeram, iz ekološko manj primernih materialov, tipska naključna orientacija premajhni ostanki prostora med hišo in parcelo prepišnost, izpostavljenost pogledom	TIP HIŠE GRADNJA ORIENTACIJA LEGA NA PARCELI JAVNI PROSTORI, OSKRBA SKUPNOST IN IDENTITETA	rastoča postopnost izgradnje po možnostih in zahtevah pravokoten tloris omogoča ločitev javnega in združevanje nizko pritličje, nizka hiša neposreden stik z vrtom in okolico v nizu končna razvojna stopnja prilagojena geološko neugodnemu zemljišču za gradnjo (protipotresna) naravni materiali (opeka, kamen, les), prilagojeno posebnostim lege vrt na jugu, na severu zaščiten s hišo odprto na vrt in jug večji vrt (vizualno združevanje vrtov v zeleno okolje) boljši izkoristek zemljišča ustvarjena mikroklima, zavetnost
	Skupnost	
oddaljenost, večja nezanost na avtomobile odtujenost od sosedov, občutek spalnega naselja		boljša neposredna javna oskrba (trgovina, gostilna, frizer) skupno blikovanje prostora (druženje, občutek za skupnost, igra otrok idr.)

- konkretno smo se vključili v reševanje najbolj prizadetega območja stanovanjskega naselja Male vasi.

Zadnjo izmed tem zaradi kompleksnosti problematike in zanimivosti izkušnje, ki se sicer ni dobro iztekla, bi pa lahko bila zanimiva za koga drugega, na povabilo urednika Urbanega izziva na kratko predstavljamo v tej številki revije.

Ob spomladanskem potresu je bilo na vzhodnem območju Male vasi močno poškodovanih več pred in po potresu leta 1976 zgrajenih stanovanjskih hiš. Za veliko večino izmed njih je strokovna komisija ugotovila, da jih ni smiselno obnavljati, zato je predlagala nadomestne gradnje. Nekateri strokovnjaki v DTP so v nastali situaciji takoj videli potrebo in možnost za celovitejši pristop k obnovi, tako kot so to predvidevala strokovna izhodišča. Vodstvo DTP je odobrilo izdelavo urbanistične študije pozidave in zanjo zadolžilo arhitekta Katarino in Miha Dešman. Arhitekta sta za pomoč pri projektu zaprosila udeležence delavnice, tako da je bila idejna zasnova ureditve izpeljana v sodelovanju med njima in delavnico.

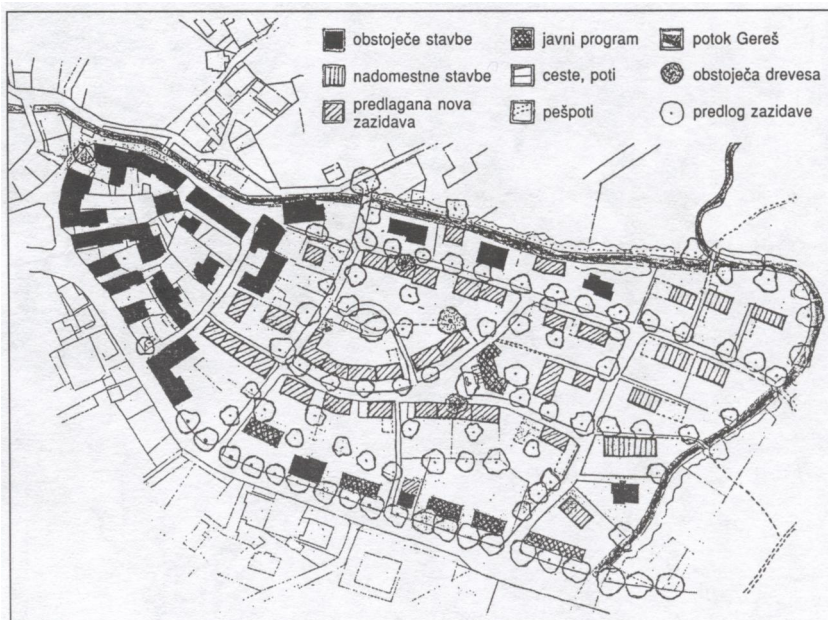
Pri Mali vasi gre za občutljiv in dragocen prostor v neposredni bližini enega od treh naselbinskih jeder Bovca, za vsa tri (poleg Male vasi in Dvora še osrednji del naselja) pa so predlagali režim zaščite v smislu naselbinskega spomenika. Zemljišče je bilo po vojni v glavnem pozidano s tipično prostostoječo enodružinsko stanovanjsko gradnjo, ob kateri so številni prebivalci že ob gradnji čutili nelagodje, predvsem zaradi predimenzioniranosti hiš, za katero pravijo, da jim je bila vsiljena. Ob potresu, ko so se stavbe izkazale tudi kot protipotresno povsem neustrezne, so bili še dodatno ogorčeni. Prostor je bil sicer namenjen stanovanjski pozidavi, vendar zanj ni bil izdelan poseben prostorsko-izvedbeni akt. Pozidava se je zato odvijala dokaj naključno z

značilnim »sistemom« slepih ulic, pomanjkljivo in improvizirano infrastrukturo, umestitvijo abstraktnih volumnov v sredino parcele in dolgi individualnimi dovozi do njih.

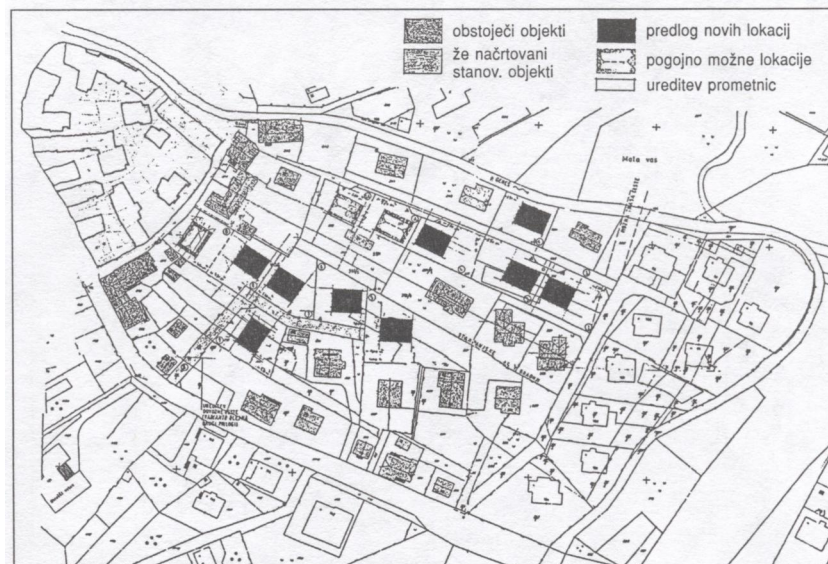
S popotresno situacijo se je odprla možnost za celovitejšo, bolj učinkovito in racionalnejšo zasnovo celotnega stanovanjskega predela. V tednu dni je bil pripravljen osnutek regulacije s primerjavo prednosti in slabosti organizirane in individualne gradnje (glej shemo) in njenim vplivom na kvaliteto ulične mreže, oblikovanje javnega prostora in

stavnega tipa. Programska izhodišča projekta so vključevala želje in potrebe prizadetih prebivalcev Male vasi, upoštevala pa so tudi obstoječa lastniška razmerja.

Ob zgolj načelni privolitvi Občine Bovec in takrat že neenotne DTP (medtem ko je nekaj njenih strokovno osveščenih posameznikov pri celostni zasnovi sodelovalo aktivno, so drugi že vodili ločene individualne pogovore s prizadetimi, nato pa so delo na zasnovi sploh prekinili ...), ki sta diplomatsko čakali na odzive ljudi, je bila organi-

Karta 2: Predlog popotresne regulacije

Karta 3: Prikaz lokacijskega preizkusa za dopolnilno gradnjo

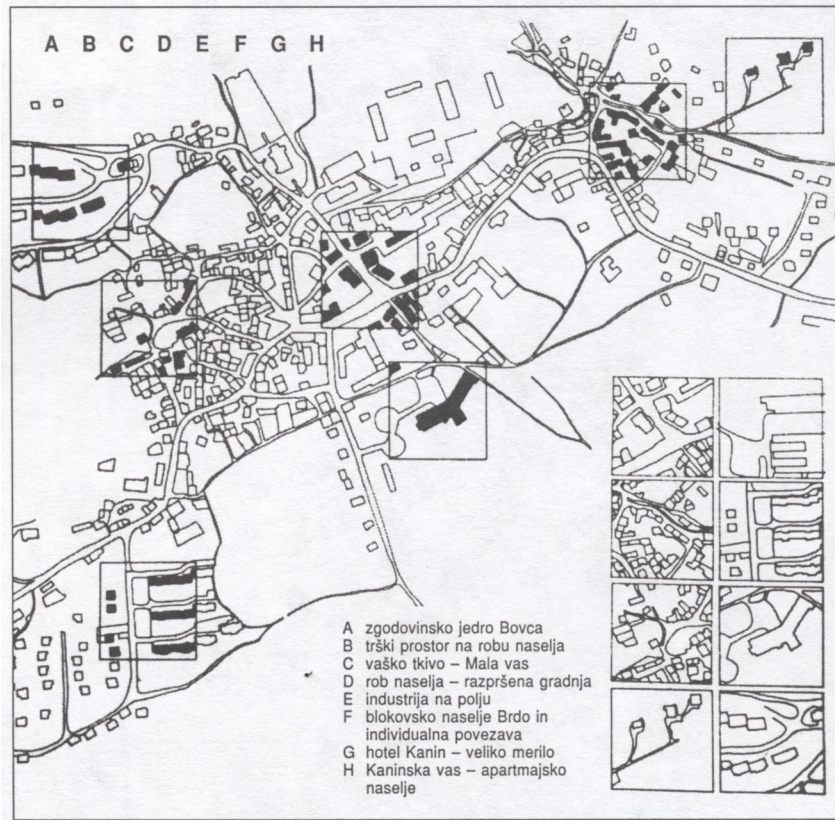
zirana javna predstavitev predloga regulacije Male vasi njenim prebivalcem. Čeprav bi bilo lažje in bolje, če bi lokalna in državna uprava projekt predtem načeloma podprli (ali vsaj izrazili pogoje, pod katerimi bi ga), da bi poleg strokovnih, socialnih in bivanjskih prednosti

na predstavitvi lahko jasno izpostavili tudi za ljudi najbolj oprijemljive parametre (ekonomske in časovne), so prebivalci po temeljiti in občasno tudi vroči izmenjavi argumentov predlagano rešitev sprejeli kot boljše. Tudi tisti štirje, pri katerih bi se s sprejetjem regulacije po-

segalo v njihova zemljišča, zaradi česar bi bile potrebne manjše medsebojne kompenzacije, kjer pa navsezadnje nihče ne bi smel biti na izgubi, so načelno lahko sprejeli tako večplastne argumente o višji kakovosti bivanja, uravnovešenem razmerju med javnim in zasebnim, kot tudi konkretnejše predloge o stavbnem tipu, ki je bolj prilagojen bivanju v naravi in protipotresni varnosti, predloge o sistemskih komunalnih storitvah, energijski varčnosti, boljšemu varstvu otrok in nenazadnje tudi o – tako za skupnost kot posameznika – cenovno ugodnejšem okviru celotnega gradbenega »podviga«. Vendar je tisto, kar je v danem trenutku poleg očitnih komparativnih prednosti nove zasnove seveda najbolj zanimalo predvsem prizadete v Mali vasi, deloma pa tudi nas strokovnjake, namreč časovni in finančni okvir takšnega projekta ter garancija in pripravljenost predvsem države (in deloma tudi občine), da se bo takega, kot je bil zastavljen, v resnici tudi izpeljalo, na žalost umanjalo. Kar je bilo z ljudmi namreč smiselno in mogoče, je postalo s politiki tako rekoč nemogoče: na več dodatnih sestankih, polnih napornega strokovnega argumentiranja, prepričevanja in usklajevanja, so se s spretnim manevriranjem in manipuliranjem izmikali bistvu problema, da bi se mu navsezadnje tudi »uspešno« izmuznili. Od referenta za popotresno obnovo, takratnega župana, vodje DTP-ja (ki opravlja zakonsko nezdržljivi vlogi vodje državne pisarne in menedžerja monopolne regionalne gradbene firme hkrati ...!?), državnega sekretarja pa vse tja do samega ministra, do katerega je tema navsezadnje priromala, se je po eni strani širil navidezni strah pred tveganjem zaradi možne časovne zamude, dodatnih stroškov in javnih ter upravnih naporov, ki bi jih morali vnesti v proces, strah pred nezadovoljstvom lokalnih prebivalcev in širše javnosti ter nenazadnje z vsem skupaj povezan »politični strah« za strankarske opcije, lastne pozicije oz.

Slika 1: Fotoposnetek območja Male vasi

Slika 2: Značilna območja Bovca

stolčke. Po drugi strani pa je takorekoč v istem času ista naveza, ojačana še s prometniki, gladko in po hitrem postopku na nelegalen način (brez gradbenega dovoljenja) speljala strokovno izrazito problematično in tehnično slabo izvedeno bovško obvoznico.

Kot strokovnjaki smo verjeli v to, da gre pri primeru regulacije Male vasi za edinstveno priložnost, da država v stvarnosti podpre prostorsko politiko smiselne, racionalne, sonaravne rabe prostora. Ta je zapisana v številnih državnih razvojnih smernicah in zakonskih usmeritvah, ki se tičejo t. i. trajnostnega razvoja, sprejeta pa je bila tudi na skoraj planetarni ravni kot zavezujoča strategija devetdesetih na konferencah o okolju v Riu kot Agenda 21 ali na konferenci Habitat o človeških naseljih v Istanbulu idr. Tudi ministrstvo za okolje in prostor je fraze o trajnostnem razvoju zelo rado uporabljalo, ko je zagovarjalo svoje načelne in formalne opredelitve, le v prakso jih je preneslo bore malo.

Pri vsem skupaj pa gre nenazadnje tudi za vprašanje razumevanja skupnega dobrega, ki je predpogoj za strokovno delo v arhitekturi in urbanizmu, hkrati pa za priložnost, da se z izračuni preveri, koliko kratkoročno ali dolgoročno kot družba in posamezniki izgublamo z neracionalno in improvizirano rabo prostora. In prednost drugačnega ravnanja bi se v končni fazi morala pokazati tudi v stvarni pomoči prizadetim.

Za uspeh celovite obnove Male vasi, ki bi pomenila več kot le ponovno vzpostavitev predpotresnega stanja, je potrebno spoznanje, da lahko le z aktivnim sodelovanjem vsi kaj pridobijo, v tem primeru prebivalci, občina in država.

Ali kot je rekel eden od Bovčanov ob predstavitvi nove zasnove: »Zdaj prvič vidim, da bi bil potres lahko za kaj tudi dober.«

3. Za konec vprašanje, ki terja odgovor

Danes je Mala vas ponovno pozidana v skladu s parcialnim obravnavanjem popotresnega problema in glede na zazidalni preizkus, ki se je prilagodil slabemu zatečenemu stanju ter ga le še dodatno razpršil (glej grafično prilogo). Na poligonu, kjer v kakofoničnem vpitju sosedujejo eksperimenti podjetij montažnih hiš in rutinskih tipskih »arhitektur«, ki več ali manj koke tirajo s tipologijo bovške hiše, medtem ko so se prej najbolj ogrožene hiše v glavnem podvojile, je nastala žalostna urbanistično-arhitekturna zmešnjava, ki jo domačini med drugim imenujejo tudi »ciganska vas«.

Zato ima po vsem, kar se je zgodilo, predstavitev regulacije Male vasi smisel le, če si za konec zastavimo zelo jasni vprašanji ...

Prvič, če se zavedamo, da bi morala tudi v naši družbi obstajati dolgoročna odgovornost za posledice odločitev, ki tako elementarno posežejo v prostor, bi bila zavest o neprecenljivem družbenem pomenu stroke in strokovnega dela ter skrb za lasten ugled del vsakdanje prakse. V primeru Male vasi, npr. vodilne slovenske institucije na področju urbanizma, ki je v sedemdesetih letih po potresu v Breginju zasnovala naselje, katero je bilo že ob naslednjem bovškem potresu skoraj v celoti uničeno, najbrž nihče ni kontaktiral oziroma omogočil izvedbe temeljite preiskave, kako je do tega sploh lahko prišlo. Podobno niso bili vključeni predstavniki civilne družbe.

Govorice, ki smo jih slišali na terezu, so se spotikale ob špekulacije z gradbenimi materiali, pritiske prodajalcev montažnih hiš, samovoljno spreminjanje načrtov med gradnjo, obhajanje seizmoloških študij in preveritev ipd.

Drugič, državni sekretar, ki so ga na DTP vezale tesne vezi, je v ključnih trenutkih odločanja o Mali vasi skoraj dobesedno izjavil, da ga stvarni in strokovni argumenti ne zanimajo, ker za to ni kompetenten in da je treba ljudi pustiti, naj gradijo sami, kakor hočejo. Bil je to skrajno ciničen poizkus, da se popolnoma relativizira pomen delovanja neke stroke, da si takšnih in podobnih vprašanj o njeni odgovornosti ob naslednjem potresu sploh ne bi bilo več mogoče zastavljati. Kakovost prostora očitno ni imela svojega ombudsmana.

Takšno izmikanje odgovornosti v demokratični družbi vedno vzpodbudi občutke nelagodja o izigravanju ustaljenih (legitimnih) postopkov ravnanja, pospeševanju zasebnega interesa na račun javnega, skritih predpogodbah ali celo čem hujšem.

Kar po vsem skupaj ostaja, so nereseni problemi, nezadovoljni ljudje in grenak priokus; kakor do stroke, vsaj arhitekturne, tam nikoli ni bilo. Pa je bila. Na začetku z velikimi naporji kot pomočnik ljudem v stiski, potem pa vse bolj kot nema in nemočna priča. Kje so torej pravi vzroki za to? Čas je za odgovor.

Zgodbo o Mali vasi, podobno kot tisto o Malem vrhku pred nekaj leti, lahko preberete kot poučno, za prostor in ljudi tragično anekdoto, če pa jo hočete brati kot sindrom širšega stanja stvari tako v stroki kot tudi v družbi nasploh, boste okoli sebe že v vsakdanjem življenju našli obilico sorodnega, izjemno zaskrbljujočega »čtiva«. Čakajo tudi večje, epske pripovedi, o katerih bi bilo vredno spregovoriti.

Tudi za te *urbane izzive* si bo treba vzeti čas, zastaviti prava vprašanja in zahtevati odgovore odgovornih!

Aleksander S. Ostan, univ. dipl. inž. arh.,
Janko Rožič, univ. dipl. inž. arh.,
Ira Zorko, univ. dipl. inž. arh.,
Odpri krog, Ljubljana